

Determinanty subjektívneho blahobytu jednotlivcov (Dizagregovaná analýza)¹²

Determinants of subjective wellbeing of individuals (disaggregated analysis)

Anetta Čaplánová, Marta Orviská

ABSTRAKT

V článku skúmame determinanty subjektívneho blahobytu jednotlivca (SBJ) na základe údajov databázy World Values (2000-2001). Nami uskutočnené analýzy nás vedú k záveru, že SBL závisí od relatívneho dôchodku, rodinného stavu, postavenia jednotlivca v zamestnaní, pohlavia, veku a vzdelania, čas, ktorý jednotlivec strávi s rodinou, priateľmi, účasťou na cirkevných obradoch. Význam zohrávajú aj politické faktory, napr. miera spokojnosti jednotlivca s vývojom v krajine, situácia v oblasti ľudských práv a dôvera v inštitúcie. V našej analýze funkciu SBL skúmame osobitne pre ženy a mužov, pre bohatých a chudobných, pre chudobné a bohaté krajiny. Zistili sme výrazné rozdiely medzi jednotlivými kategóriami, ktoré poukazujú na potrebu skúmať blahobyt jednotlivca podľa pohlavia, ekonomického statusu a situácie v krajine, v ktorej žije. Faktory, ktoré ovplyvňujú blahobyt mužov, nie sú zrkadlovým obrazom tých, ktoré zvyšujú pocit blahobytu žien. Determinanty blahobytu ľudí v bohatých krajinách nie sú rovnaké ako tých, ktorí žijú v krajinách na nižšej úrovni ekonomického rozvoja.

ABSTRACT

In the paper we analyse the determinants of subjective wellbeing (SWB) of individuals using the World Values data set. We find wellbeing linked to relative income, marital status, employment status, gender, age and education and also to the amount of time the individual spends with the family, friends and in church. Political factors are also important including the level of satisfaction with the country, the perceived state of human rights and institutional trust. We are at SWB separately for men and women, for the poor and rich and for poor and rich countries. There are substantial differences indicating that a single welfare function would appear inappropriate. In this paper we examine the determinants of subjective wellbeing

¹Doc. Ing. Anetta Čaplánová, PhD., Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 19 Bratislava, Email: anetta.caplanova@euba.sk

Doc. Ing. Marta Orviská, PhD., Ekonomická fakulta, Univerzita M. Bela, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Email: marta.orviska@umb.sk

² Tento príspevok vznikol na základe výskumu podporeného grantom nadácie CERGE-EI v programe Global Development Network. Všetky názory vyjadrené v príspevku sú názormi autorov a nevyjadrujú stanovisko CERGE-EI alebo GDN.

(SWB) using the World Values data set. As with other work we find wellbeing linked to relative income, marital status, employment status, gender, age and education. We also find it to be linked with the amount of time the individual spends with (i) their family, (ii) their friends, (iii) the church and to a limited extent (iv) other formalised networks. Political factors are also important including the level of satisfaction with the country, the perceived state of human rights and institutional trust. We then disaggregate the function looking at SWB for men and women separately, for the poor and rich and finally for poor and rich countries. There are substantial differences indicating that a single function would appear inappropriate, since the factors which make men happy are not a mirror image of those, which do make women happy and happiness in richer countries is not a simple extrapolation of that in poorer countries.

Kľúčové slová: subjektívny blahobyt jednotlivca, determinanty subjektívneho blahobytu jednotlivca, ekonomický rozvoj, databáza World Values

JEL: D 690, O 12

1. Úvod

V súčasnosti sa skúmaniu “šťastia” venuje v spoločenských vedách veľká pozornosť. Prehľad súčasného stavu výskumu v tejto oblasti môže čitateľ nájsť v publikáciách Freya a Stutzer (2002a, b), Kahnemana, Dienera a Schwarz (1999) a Layarda (2006). Mnohé z týchto štúdií sa zameriavajú na skúmanie šťastia buď v jednotlivých krajinách ako celku (napr. Deaton, 2008), alebo jednotlivcov s cieľom preskúmať sociálno-ekonomické determinanty “šťastia”. Napriek tomu, že sa tento problematiku skúma aj početná skupina ekonómov, až donedávna sa časť ekonómov stavala k výskumu v tejto oblasti dosť rezervovane. Súčasťou štandardnej mikroekonomickej analýzy je analýza predpokladov maximalizácie užitočnosti jednotlivými spotrebiteľmi. Ak nahradíme užitočnosť subjektívnym pocitom šťastia, stane sa analýza jeho determinantov súčasťou štandardnej mikroekonomickej analýzy.

Problém skúmania v tejto oblasti spočíva v tom, že šťastie nemožno merať ako napr. HDP, spotrebné výdavky, alebo mieru inflácie. Jediný možný spôsob skúmania je obrátiť sa priamo na ľudí a spýtať sa ich. Získame tak subjektívny ukazovateľ a je otázne, či ľudia hovoria pravdu a či sú ich postoje porovnateľné. Frey a Stutzer (2002b) však argumentujú, že v ekonómii existuje tradícia spoliehať sa na hodnotenie ľudí, ktorých sa problém bezprostredne týka. Predpokladá sa, že ľudia sú najlepšie schopní hodnotiť kvalitu svojho života.

Ako sme uviedli, ekonómovia predpokladajú, že jednotlivci maximalizujú svoju užitočnosť vo vzťahu k svojmu dôchodku, preferenciám, inštitucionálnym a osobným obmedzeniam. Takýto prístup je však založený na implicitnom predpoklade, že SBL bohatších ľudí je jednoduchou extrapoláciou SBL chudobnejších ľudí a že SBL mužov determinujú rovnaké faktory ako žien. Je to však skutočne tak? V našom príspevku skúmame SBL jednotlivcov žijúcich v rôznych krajinách s rozdielnou úrovňou rozvoja, ktoré sa zapojili do prieskumu World Values v období 2000-2001. Osobitnú pozornosť venujeme vplyvu rodiny, spoločenských vzťahov, politických faktorov a miesta bydliska na pocit blahobytu jednotlivca. Hľadáme odpoveď na otázku, či politické a inštitucionálne faktory, t.j. faktory, ktoré jednotlivec nemôže ovplyvniť, ovplyvňujú jeho pocit šťastia, aj to, či ho ovplyvňuje veľkosť sídla, v ktorom býva.

V nasledujúcej časti príspevku robíme stručný prehľad literatúry zaoberajúcej sa touto oblasťou skúmania. Ďalej formulujeme teoretický model a venujeme sa empirickej analýze. V poslednej časti formulujeme závery nášho skúmania.

2. Prehľad literatúry

Väčšina ekonomickej literatúry skúmajúcej šťastie jednotlivca sa sústreďuje na skúmanie vplyvu sociálno-ekonomických faktorov na šťastie jednotlivca a jeho jednotlivé aspekty. Dôchodok jednotlivca je východiskom veľkej časti výskumu v tejto oblasti (napr. Easterlin, 2001, a Deaton, 2008), pričom sa predpokladá, že šťastie je rastúcou funkciou dôchodku, avšak jeho hraničný vplyv (hraničná užitočnosť) s výškou dôchodku klesá. Z pohľadu jednotlivca však empirické analýzy tento predpoklad potvrdzujú len čiastočne. Z agregátneho hľadiska však pre krajiny nad určitou hranicou dôchodku na obyvateľa existuje len veľmi malá miera korelácie medzi výškou dôchodku a priemernou úrovňou šťastia (Frey and Stutzer, 2002b)³. Pre úroveň dôchodku nižšiu ako 10.000 USD na obyvateľa v cenách roku 1995, je však táto korelácia oveľa silnejšia, aj keď nie je jednoznačne preukázané, prečo tomu tak je (Deaton, 2008). Di Tella, MacCulloch a Oswald (2001 a 2003) do analýzy šťastia jednotlivcov zakomponovali aj vplyv makroekonomických agregátov, keď si všimli, že výška HDP na obyvateľa pozitívne vplýva na pocit šťastia jednotlivca. Ak obrátíme našu pozornosť na relatívnu výšku dôchodku v jednotlivkej krajine, empirické analýzy ukazujú, že relatívna úroveň dôchodku síce ovplyvňuje šťastie jednotlivca, avšak len veľmi nevýrazne. Schyns (2000) vo svojich analýzach zistil, že pocit spokojnosti jednotlivca ovplyvňuje bohatstvo krajiny ako aj dôchodok jednotlivca. Celkový pocit spokojnosti výrazne ovplyvňuje aj spokojnosť jednotlivca v zamestnaní.⁴ Preukázal sa aj negatívny vplyv nezamestnanosti na pocit šťastia. Di Tella, MacCulloch and Oswald (2001) skúmali údaje Eurobarometra za obdobie 1975-91 a zistili, že pocit životnej spokojnosti jednotlivca štatisticky významne znižuje nezamestnanosť. K rovnakému záveru dospeli aj Clark a Oswald (1994).

³ S využitím dát z prieskumu World Values.

⁴ Prehľad výsledkov skúmania v tejto oblasti poskytuje: Warr, 1999.

Skúmania potvrdzujú, že nezamestnanosť výraznejšie ovplyvňuje pocit šťastia mužov ako žien.

Pocit životnej spokojnosti ovplyvňuje aj rodinný stav. Frey a Stutzer (2002b) argumentujú, že ľudia žijúci v manželstve sú šťastnejší, pretože manželstvo poskytuje jednotlivcovi podporu pri riešení problémov a vstup do manželstva súčasne prispieva k rozšíreniu jeho sociálnych kontaktov. Pocit šťastia ovplyvňuje aj vek jednotlivca. Empirické analýzy dospeli k záveru, že pocit šťastia sa mení s vekom a sleduje tvar písmena U. Clark et al. (1996) dospeli záveru, že pocit šťastia dosahuje minimum po dosiahnutí druhej polovice 30-tych a začiatkom 4. desaťročia života jednotlivca, čo pripísali najmä k miere spokojnosti ľudí v práci. K ďalším premenným, ktoré ovplyvňujú pocit spokojnosti jednotlivca, patria vzdelanie a pohlavie. Hayo a Seifert (2003) zistili, že vzdelanie pozitívne ovplyvňuje pocit šťastia v transformujúcich sa krajinách strednej a východnej Európy. Príčin, prečo môže vzdelanie pozitívne ovplyvňovať pocit životnej spokojnosti, môže byť viacero. Scitovsky (1976) zdôraznil význam vzdelania ako prvku, ktorý umožňuje jednotlivcom zapájať sa do aktivít, ktoré zvyšujú pocit životnej spokojnosti, napr. ocenili umenie, hudbu, literatúru, historické pamiatky.

Vplyv pohlavia jednotlivca na pocit šťastia a životnej spokojnosti doterajšie analýzy jednoznačne nepreukázali. Di Tella, MacCulloch a Oswald (2001) dospeli k záveru, že ženy sú šťastnejšie ako muži, Frey a Stutzer (2000) s využitím údajov pre Švajčiarsko nezistili významné rozdiely medzi mierou šťastia žien a mužov.

Výskum determinantov pocitu šťastia zo strany ekonómov sa zamerá aj na preskúmanie vplyvu inštitucionálnych faktorov na pocit životnej spokojnosti. Veenhoven (2000) dospel k záveru, že k pocitu šťastia jednotlivcov v chudobných krajinách prispieva ekonomická, avšak nie politická sloboda, politická sloboda však

ovplyvňuje významne pocit šťastia obyvateľov bohatších krajín. Hudson (2004) poukázal na to, že dôvera v inštitúcie a kvalita inštitúcií tiež ovplyvňujú pocit životnej spokojnosti.

Časť analytikov sa zamerala aj na vplyv geografickej polohy na pocit blahobytu. Royuela a Surinach (2005) poukazujú na komplexný vzťah, ktorý existuje medzi ukazovateľmi kvality života a miestom, kde človek žije. Život vo veľkých mestách poskytuje výhody života v aglomerácii, napr. lepšiu dostupnosť vzdelania a zdravotnej starostlivosti, život v malých mestečkách má však tiež viaceré výhody. Henderson (1985) poukázal na to, že život v mestách rôznej veľkosti vytvára odlišné externality. Ľudia, ktorí žijú vo väčších mestách majú k dispozícii viac obchodov, reštaurácií a možností kultúrneho vyžitia, musia sa však zmieriť so znečistením ovzdušia, zápachom, hlukom, prípadne vyššou kriminalitou.

Predpoklad o zvyšovaní pocitu šťastia v dôsledku ekonomického pokroku vývoja nenašiel v analýzach významnejšiu podporu (Blanchflower a Oswald, 2000, Easterlin, 1995, Frey a Stutzer, 2002b). Naopak analýzy poukazujú na to, že v niektorých krajinách, napr. v USA, v procese vývoja tento ukazovateľ poklesol. Keďže niektoré premenné ovplyvňujúce pocit šťastia v priebehu vývoja preukázateľne vzrástli (napr. výška dôchodku, vzdelanie a dostupnosť zdravotnej starostlivosti), tento vývoj nie je zatiaľ objasnený. Čiastočne to možno vysvetliť rastúcimi aspiráciami ľudí, zvyšujúcim sa strachom z kriminality, sociálno-ekonomickým pokrokom. S ohľadom na nedostatok údajov je ťažké uskutočniť uspokojivé analýzy. Viaceré štúdie však poukazujú na to, že i v rovnakom období existovali v pocite šťastia medzi krajinami významné rozdiely. Podľa Ingleharta a Rabiera (1986) to možno pripísať kultúrnym rozdielom medzi krajinami.

3. Teoretický model

V modeli, ktorý využívame v našom skúmaní, definujeme funkciu užitočnosti založenú na predpoklade, že jednotlivec získava užitočnosť pri uskutočňovaní rôznych činností (domén), pričom každú z nich možno chápať vo vzťahu k „produkčnej funkcii“ jednotlivca. Jednotlivec alokuje svoje výdavky medzi jednotlivé domény tak, aby maximalizoval svoju celkovú užitočnosť.

J-ty jednotlivec „nakupuje“ *základnú užitočnosť* v doméne i (X_{ji}). Táto sa transformuje na *skutočnú užitočnosť* prostredníctvom produkčnej funkcie, ktorá obsahuje ľudský a spoločenský kapitál jednotlivca (K_{ji}), ako aj verejný kapitál (K_{pji}) v i -tej doméne.

„Cena“ nákupu v doméne $(p_i + \alpha_i L_j)$ pozostáva zo základnej ceny p_i a prispôbovacieho faktora spojeného s polohou $(\alpha_i L_j)$, kde L_j je index polohy j -teho jednotlivca, napr. veľkosť miesta jeho bydliska.

Funkcia maximalizácie užitočnosti jednotlivca vyzerá potom nasledovne:

$$\text{Max } U_j = \Sigma f_{U_{ji}}(\Sigma X_{ji}, K_{ji}, K_{pji}) = \Sigma A U_{ji} \beta_i$$

$$\text{za predpokladov, že: } \Sigma (p_i + \alpha_i L_j) X_{ji} = Y_j$$

$$U_{ji} = X_{ji} + K_{ji} + K_{pji}$$

$$K_{ji} = h_i(Z_j)$$

$$K_{pji} = m_i(L_j, YC) \quad (1)$$

kde

Y_j – celkový dôchodok jednotlivca

Z_j – vlastnosti jednotlivca (vek, pohlavie, vzdelanie, rodinný stav, postavenie v zamestnaní).

Za predpokladu existencie dvoch domén bude optimálne riešenie, pri ktorom bude jednotlivec maximalizovať svoju celkovú užitočnosť, nasledovné:

$$[X_{j2} + h_2(\mathbf{Z}_j) + m_2(L_j, YC)] / [X_{j1} + h_1(\mathbf{Z}_j) + m_1(L_j, YC)] = \beta_2(p_1 + \alpha_1 L_j) / \beta_1(p_2 + \alpha_2 L_j) \quad (2)$$

Z teoretického hľadiska možno potom podmienky rovnováhy zovšeobecniť pre n domén.

V nami uskutočnenej empirickej analýze máme k dispozícii údaje o:

- (i) rodinnej doméne;
- (ii) spoločenskej doméne;
- (iii) náboženskej doméne jednotlivca,

definované ako čas, ktorý im jednotlivec venuje. Máme k dispozícii aj údaje o zdraví a bohatstve jednotlivca, jeho spoločensko-ekonomickom postavení, ktoré nám umožnia odhadnúť iné domény a špecifikovať ich vplyv na užitočnosť jednotlivca. Máme k dispozícii aj údaje o vnímaní faktorov, ktoré jednotlivec nie je schopný kontrolovať (napr. dodržiavanie ľudských práv v krajine). Vychádzajúc z uvedeného empirického modelu preskúmame ako SBL jednotlivca reaguje na zmeny jednotlivých premenných.

4. Empirická analýza a jej výsledky

V posledných rokoch veľký počet vedcov z oblasti spoločenských vied využíva databázu World Values Survey na testovanie formulovaných hypotéz, pričom viaceré z uskutočnených analýz sa zameriavajú na skúmanie determinantov blahobytu, sú to napr. analýzy, ktoré uskutočnili Guiso et al (2008), Bonini (2008), Bruni a Stanca (2008), Snoep (2008), Tesch-Romer et al (2008) a Sanfey a Teksoz (2007). Databáza poskytuje informácie o sociálno-kultúrnych a politických zmenách vo svete uskutočnené na reprezentatívnej vzorke populácie danej krajiny vo viac ako 80 krajinách sveta. Doteraz sa uskutočnilo päť sérií prieskumov. 1999-2001 a 2005.

Každá národná vzorka populácie má aspoň 1000 respondentov. Výsledky nášho skúmania vychádzajú z prieskumu uskutočneného v rokoch 1999-2001. Definícia všetkých premenných sa nachádza v prílohe.

Závisle premenná, ktorá je definovaná ako SBL vychádza z otázky spojenej s pocitom šťastia respondenta. V prieskume mali respondenti možnosť štyroch rôznych odpovedí od „veľmi šťastný“, odpoveď, ktorú sme kódovali 1, až po „vôbec nie šťastný“, kódovanú 4. Keďže údaje sú diskrétné na odhad rovnic sme použili metódu usporiadaného probitu a využili štatistický software STATA.

Tabuľka 1.

Tabuľka 1 ukazuje výsledky regresie. V prvom stĺpci nie je bezprostredne zohľadnená krajina, v ktorej jednotlivec žije, ale je zohľadnený logaritmus HDP na obyvateľa v roku 2000. Výsledky naznačujú, že pocit subjektívnej spokojnosti (SBL) sa zvyšuje so zdravím jednotlivca a má tradičný tvar U vo vzťahu k veku, napriek tomu, že vek je významný len na 5% hladine významnosti. Muži majú štatisticky významne nižšie SBL ako ženy, SBL rastie s dosiahnutou úrovňou vzdelania. SBL je tiež vyššie pre ľudí žijúcich v manželskom zväzku, rastie s rastom relatívneho dôchodku, je nižšie pre nezamestnaných a klesá s veľkosťou miesta bydliska. Tvorba úspor je odrazom finančného postavenia jednotlivca, ktoré tiež ovplyvňuje SBL. Pocit spokojnosti ľudí, ktorí si v predchádzajúcich 12 mesiacoch museli požičiavať, je nižší. SBL rastie s časom stráveným s priateľmi, rodinou, aktivitou v cirkvi, alebo spoločenskom klube.

Ak nahradíme HDP na obyvateľa formálnou premennou pre jednotlivú krajinu, výsledky sa zásadnejšie nezmenia, aj keď možno pozorovať určité rozdiely. Čas strávený v práci a v klube, ani veľkosť miesta bydliska už štatisticky významne

neovplyvňujú SBL. Tento výsledok možno interpretovať tak, že štatistická významnosť týchto premenných v prvej regresii je dôsledkom neidentifikovanej heterogenity medzi jednotlivými krajinami. Prítomnosť detí v rodine znižuje SBL, aj keď len na 5% hladine významnosti.

V treťom stĺpci sme do regresie pridali politické premenné. SBL rastie štatisticky významne so spokojnosťou s vývojom v krajine, ako aj s mierou dodržiavania ľudských práv. SBL rastie aj s rastom dôvery v politické strany, vládu a tlač, napriek tomu, že posledné dva faktory sú významné len na 5% hladine významnosti. Význam sociálno-ekonomických premenných zostáva nezmenený.

V zostávajúcich stĺpcoch tabuľky 1, ale aj v tabuľke 2 (pozri nižšie), sú zobrazené dezagregované výsledky analýz. V tabuľke 1 sú v 4. stĺpci uvedené výsledky pre mužov a v nasledujúcom stĺpci pre ženy. Vek je významným determinantom pre ženy aj pre mužov. Nezamestnanosť má väčší negatívny vplyv na pocit životnej spokojnosti mužov, ako žien, aj keď v oboch prípadoch je významná na 1% hladine významnosti. Čas strávený s priateľmi a rodinou je dôležitejší pre ženy ako mužov. Dodržiavanie ľudských práv ani spokojnosť s úlohou tlače neovplyvňuje významne SBL žien, tieto premenné sú však významné pre mužov.

Tabuľka 2.

V tabuľke 2 porovnávame determinanty SBL medzi jednotlivcami s rôznym dôchodkom, a medzi ľuďmi žijúcimi v bohatších a chudobnejších krajinách. V 1. stĺpci sú uvedené výsledky pre najchudobnejších ľudí v každej krajine, v 2. stĺpci pre najbohatších. Vek je významným determinantom SBL pre najchudobnejších, ale nie pre najbohatších ľudí. Prítomnosť detí v rodine má negatívny vplyv na SBL chudobných, avšak nie bohatých. Na druhej strane čas strávený s rodinou ovplyvňuje

pozitívne SBL chudobných, avšak nie bohatých. Nezamestnanosť má významný negatívny vplyv len na SBL chudobných ľudí. Pocit blahobytu chudobných jedincov je tiež negatívnejšie ovplyvnený pôžičkami, pravdepodobne preto, že je pre nich ťažšie pôžičky splatiť.

V nasledujúcich dvoch stĺpcoch sú uvedené výsledky pre chudobnejšie a bohatšie krajiny. K chudobnejším krajinám zaraďujeme krajiny s ročným dôchodkom na obyvateľa nižším ako 5000 USD a k bohatším krajiny s ročným dôchodkom na obyvateľa vyšším ako 15000 USD. Aj v tejto analýze možno identifikovať významné rozdiely. Zdravie ovplyvňuje SBL menej v bohatších ako v chudobnejších krajinách. Vek je štatisticky významný v bohatších, ale nie v chudobnejších krajinách. Relatívny dôchodok je významný len v chudobnejších krajinách. Je to neočakávaný výsledok, ktorý si vyžiada ďalšie analýzy. Pozitívny vplyv manželstva a adverzný vplyv nezamestnanosti na SBL sú oveľa vyššie v bohatších krajinách. Záujem o situáciu v krajine a dôvera v inštitúcie sú štatisticky významné len v chudobnejších krajinách, vplyv dodržiavania ľudských práv je však podobný v oboch skupinách krajín. SBL štatisticky významne rastie s veľkosťou miesta bydliska v chudobnejších krajinách, ale klesá v bohatších krajinách. To implikuje, že relatívny vplyv veľkosti bydliska sa mení v závislosti od stupňa rozvinutosti krajiny. V chudobnejších krajinách poskytuje život vo veľkých mestách výhody, ktoré zvyšujú pocit blahobytu jednotlivca. Vo vyspelejších krajinách je však tento vplyv opačný. Aby sme otestovali tento výsledok, v poslednom stĺpci tabuľky 2 uvažujeme s veľkosťou bydliska vo vzťahu k HDP na obyvateľa. Táto premenná ako aj veľkosť bydliska sú štatisticky významné na 1% hladine významnosti, pričom znamienka korešpondujú s predchádzajúcou diskusiou. Tento výsledok môže vysvetliť, prečo v bohatších krajinách má obyvateľstvo

tendenciu sťahovať sa na vidiek a podiel mestskej populácie má tendenciu klesať a v chudobnejších krajinách možno pozorovať opačný trend.

6. Závěry a hospodársko-politické odporúčenia

Snáď najvýznamnejším výsledkom našej analýzy je záver, že ľudia sú odlišní a odlišne reagujú na rôzne motívy. Napríklad ženy sa viac sústreďujú na rodinu a priateľov ako muži, ktorí sa zase viac orientujú na širšie, často politické faktory. Existujú tiež významné rozdiely medzi bohatšími a chudobnejšími krajinami. Osobitne zdravie je zdrojom životnej nespokojnosti všade, avšak vo väčšej miere v chudobnejších krajinách, v ktorých je pravdepodobne zdravotná starostlivosť na nižšej úrovni. Rodina ako zdroj pocitu životnej spokojnosti je menej dôležitá pre bohatších ľudí. Možno to vysvetliť tým, že bohatší ľudia majú širšie možnosti spoločenského vyžitia, čo znižuje spoločenský význam rodiny. Aktivita v náboženskej oblasti má pozitívny vplyv na všetkých ľudí. Náboženstvo môže človeku poskytnúť oporu v živote, účasť na bohoslužbách a iných náboženských aktivitách rozširuje sociálne siete jednotlivca. Na pocit blahobytu jednotlivcov vplyvajú aj neekonomické faktory. Dodržiavanie ľudských práv v krajine ovplyvňuje pocit životnej spokojnosti jednotlivcov v krajinách s rôznym stupňom rozvoja, ich dodržiavanie nie je teda luxusným statkom, ktoré by malo byť privilegiom bohatších krajín.

Rozdielny vplyv života v mestách na pocit blahobytu možno interpretovať ako vplyv ekonomického rozvoja na život ľudí v sídlach rôznej veľkosti. Obyvatelia veľkých miest majú dostupnú lepšiu infraštruktúru, možnosti využitia voľného času, pracovné a vzdelanostné možnosti, zdravotnú starostlivosť a podobne. Ich relatívny význam však klesá s rastom prosperity krajiny a zlepšovaním vybavenosti vo

vidieckych sídlach. Rast znečistenia životného prostredia, prepĺnenie komunikácií, prípadne kriminalita negatívne ovplyvňujú pocit blahobytu jednotlivcov.

Zo záverov našej analýzy vyplynulo, že ak je cieľom tvorcov hospodárskej politiky maximalizácia blahobytu občanov, musia svoje opatrenia formulovať s ohľadom na determinanty SBL pre jednotlivé skupiny obyvateľstva, ako aj úroveň ekonomického rozvoja krajiny. Preto nie je možné definovať jednotný hospodársko-politický prístup, ktorý by umožnil maximalizovať blahobyt jedincov vo všeobecnosti, ale vhodné opatrenia vedúce k rastu blahobytu budú pre rôzne krajiny odlišné.

Použitá literatúra

- Blanchflower, D. G., Oswald, A.J. (2000) Well-Being over Time in Britain and the USA', NBER Working Paper, 7487, National Bureau of Economic Research. Cambridge, Mass.
- Bonini, A.N. (2008) Cross-national variation in individual life satisfaction: Effects of national wealth, human development, and environmental conditions, Social Indicators Research.
- Bruni and Stanca (2008) Social Indicators Research, 87, pp. 223-36.
- Clark, A.E. and A.J. Oswald (1994) 'Unhappiness and unemployment', Economic Journal, 104, pp. 648-659.
- Clark, A.E., Oswald, A.J., Warr, P. (1996) 'Is job satisfaction U-shaped in age?', Journal of Occupational and Organizational Psychology, 69, pp. 57-81.
- Deaton, A. (2008) 'Income, Health and Well Being around the World: Evidence from the Gallup World Poll, 22, pp. 53-72.
- Diener, E., C.L. Gohm, E.M. Suh and S. Oishi: (2000) 'Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures', Journal of Cross Cultural Psychology, 31, pp. 419-436.
- Di Tella, R., MacCulloch, J., Oswald, A.J. (2001) 'Preferences over inflation and unemployment: Evidence of surveys of happiness', American Economic Review, 91, pp. 335-341.
- Di Tella, R., MacCulloch J., Oswald, A.J. (2003) 'The macroeconomics of happiness', Review of Economics and Statistics, 85, pp. 809-827.
- Easterlin, R.A. (2001) Income and happiness: Towards a unified theory, Economic Journal 111, pp. 465-484.
- Fahey, T. Smyth, E. (2004) 'Do subjective indicators measure welfare? - Evidence from 33 European societies', European Societies, 6, pp 5-27.
- Frey, B.S., Stutzer, A. (2000) 'Happiness, economy and institutions', Economic Journal, 110, pp. 918-938.
- Frey, B.S., Stutzer, A. (2002a), Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-Being, Princeton University Press, Princeton.

- Frey, B.S., Stutzer, A. (2002b) 'What can economists learn from happiness research?', *Journal of Economic Literature*, 60, pp. 402-435.
- Hayo, B., Seifert, W. (2003) 'Subjective well-being in Eastern Europe', *Journal of Economic Psychology*, 24, pp. 329-348.
- Henderson, J. (1985) *Economic Theory and the Cities*, Academic Press, Orlando, FL.
- Hudson, J. (2006) 'Institutional Trust and Subjective Well Being Across the EU', *Kyklos*, 59, pp. 43-62.
- Inglehart, R., Rabier, J.-R. (1986) 'Aspirations Adapt to Situations - But why are the Belgians so Much Happier than the French?' In: Frank, M. A. (ed.) *Research on the Quality of Life*, Ann Arbor, MI: Survey Research Center, University of Michigan, pp. 1-56.
- Layard R. (2006) 'Happiness and Public Policy: A Challenge to the Profession', *Economic Journal* 116: C24-C33.
- Royuela, V., Surinach, J. (2005) 'Constituents of Quality of Life and Urban Size', *Social Indicators Research*, Vol. 74, pp. 549-72.
- Sanfey, P., Teksoz, U. (2007) 'Does transition make you happy?', *Economics of Transition*, 15, pp. 707-731.
- Schyns, P. (2000) 'National wealth, individual income and life satisfaction in 42 countries: A multilevel approach', *International Journal of Psychology*, 35, pp. 300-300.
- Scitovsky, T. (1976) *The Joyless Economy: An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction*, Oxford University Press, New York.
- Veenhoven, R. (2000) 'Freedom and happiness: A comparative study in forty-four nations in the early 1990s', In: Diener, E., Eunkook, M. (eds.) *Culture and Subjective Well-Being*, MIT Press, Cambridge, Mass, pp. 257-288.
- Warr, P. (1999) 'Well-being and the workplace', In: Kahneman, D. , Diener, E., Schwartz, N. (eds.), *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology* (Russell Sage Foundation, New York), pp. 392-412.

Príloha: Definícia premenných

Šťastný	Závisle premenná; kódovaná 1 ak respondent odpovedal, že po zohľadnení všetkého je šťastný po 4 vôbec nie šťastný
Pohlavie	1 (0) ak respondent je muž (žena)
Vzdelanie	1 (ak respondent nemá žiadne formálne vzdelanie) po 9 (ak respondent má úplné vysokoškolské vzdelanie)
Veke	Vek respondenta v rokoch
Dôchodok	Kódovaný od 1 do 10 vo vzťahu k rastúcej úrovni dôchodku domácnosti -presná klasifikácia sa líši podľa krajiny
Nezamestnaný	1 ak je respondent nezamestnaný, inak 0
Deti	1 ak má respondent deti, inak 0
Žijúci v manž.	1 ak respondent žije v manželstve, inak 0
Úspory	1 ak rodina respondenta v predchádzajúcom roku usporila peniaze po 4 ak minula úspory a požičala si peniaze
Zdravie	pociťovaný pocit zdravia od veľmi dobrý (kódovaný 1) po zlý kódovaný (4).
Veľkosť bydl.	Kódovaná od 1 po 8 (veľkomesto) vyjadrujúca veľkosť bydliska respondenta
Priatelia	Čas strávený s priateľmi v rozsahu týždenne (kódované 1) po žiadny (kódovaný 0)
Rodina	Čas strávený s rodinou v rozsahu týždenne (kódované 1) po žiadny (kódovaný 0)
Práca	Čas strávený spoločensky s kolegami z práce v rozsahu týždenne (kódované 1) po žiadny (kódovaný 0)
Cirkev	Čas strávený s ľuďmi v kostole, mešite, alebo synagóge v rozsahu týždenne (kódované 1) po žiadny (kódovaný 0)
Klub	Čas strávený s ľuďmi v športovom klube, alebo dobrovoľných organizáciách v rozsahu týždenne (kódované 1) po žiadny (kódovaný 0)
Spok. s výv. v kr.	1 ak respondent je veľmi alebo celkom spokojný so spôsobom ako ľudia v štátnej správe riadia záležitosti krajiny, inak 0.
Ľudské práva	1 ak respondent odpovedal, že v jeho krajine sa ľudské práva vôbec alebo čiastočne nerešpektujú, inak 0.
Dôvera vo vládu	Miera dôvery vo vládu od veľkej (kódovaná 1) po vôbec žiadnu (kódovaná 0)
Dôvera v pol. str.	Miera dôvery v pol. strany od veľkej (kódovaná 1) po vôbec žiadnu (kódovaná 0)
Dôvera v tlač	Miera dôvery v tlač od veľkej (kódovaná 1) po vôbec žiadnu (kódovaná 0)
GDPPC	Výška HDP na obyvateľa v krajine respondenta v roku 2000 v USD v parite kúpnej sily. (Zdroj: databáza Svetovej banky).

Tabuľka 1: Výsledky regresíí

Premenná	Celá vzorka	Celá vzorka	Celá vzorka	Muži	Ženy
Zdravie	0.4049 38.80	0.4634 48.68	0.4511 46.37	0.4404 32.74	0.4632 32.68
Vek	0.0129 2.13	0.0129 2.22	0.0157 2.66	0.0091 1.22	0.0277 2.74
Vek²/100	-0.0217 2.24	-0.0218 2.36	-0.0255 2.72	-0.017 1.48	-0.0425 2.55
Muži	0.1989 11.90	0.1803 12.16	0.1817 11.99		
Deti	-0.0293 1.34	0.0419 2.05	0.0461 2.22	0.0547 1.83	0.0472 1.60
Vzdelanie	-0.1244 4.89	-0.0574 2.48	-0.0762 3.23	-0.0718 2.20	-0.0691 2.01
Vzdelanie²	0.0099 4.74	0.0047 2.50	0.006 3.13	0.0049 1.86	0.0064 2.26
Relatívny dôchodok	-0.0387 10.30	-0.0381 10.64	-0.0399 10.70	-0.0379 7.27	-0.0419 7.80
Žijúci v manž.	-0.1712 8.32	-0.2575 13.41	-0.2625 13.46	-0.2616 9.07	-0.2588 9.64
Nezam.	0.175 6.82	0.1414 6.14	0.1405 6.03	0.176 5.40	0.1124 3.34
Veľkosť bydl.	-0.0215 6.28	-0.0038 1.09	-0.0054 1.55	-0.0028 0.58	-0.0088 1.74
Priatel'ia	0.0369 4.37	0.040 5.25	0.0438 5.62	0.0262 2.31	0.0617 5.70
Rodina	0.025 2.96	0.0371 4.95	0.0345 4.47	0.0281 2.65	0.0422 3.71
Práca	0.0095 2.14	-0.0011 -0.26	-0.000 -0.01	0.000 0.06	0.000 0.09
Cirkev	0.052 9.18	0.0416 8.15	0.0414 7.77	0.0416 5.51	0.0446 5.63
Klub	0.0257 4.63	0.0036 0.73	0.0049 0.95	0.0097 1.40	-0.0034 -0.44
Spok. s vývojom kr.	-0.1079 5.94		-0.1028 5.83	-0.0968 3.99	-0.1056 4.10
Ludské práva	0.1123 6.25		0.0705 4.21	0.1016 4.38	0.0357 1.47
Dôvera vo vládu	0.0217 1.13		0.0403 2.30	0.0428 1.77	0.0329 1.29
Dôvera v pol. strany	0.0083 0.46		0.0721 4.20	0.0723 3.06	0.0709 2.82
Dôvera v tlač	0.117 6.79		0.0409 2.49	0.0611 2.70	0.0136 0.57
Úspory	0.0926 10.11	.0802 9.51	0.0779 9.05	0.0805 6.76	0.0752 6.01
Log GDPPC	-0.1742 18.19				
Zohľadnenie krajiny pôvodu	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
Počet pozor.	19760	25682	24501	12659	11842
Log Liklh.	19208	24079	22970	12119	10786
Liklh.	3737	6382	6210	3147	3104
Ratio					

Rovnice sú odhadnuté s využitím usporiadaného probitu, čísla zvýraznené tučným písmom vyjadrujú t štatistiku.

Tabuľka 2: Výsledky regresíí dezagregované podľa prosperity jednotlivca a krajiny

Premenná	Chudobní ľudia	Bohatí ľudia	Chudobné krajiny	Bohaté krajiny	Celá vzorka
Zdravie	0.4196 30.36	0.4593 22.45	0.4677 30.08	0.3989 15.93	0.4061 38.89
Vek	0.0243 2.75	0.0162 1.24	-0.006 0.65	0.044 3.11	0.0108 1.77
Vek ² /100	-0.0361 2.49	-0.035 1.69	0.011 0.72	-0.0692 3.32	-0.0196 2.02
Muži	0.1785 8.00	0.188 6.16	0.1612 6.62	0.2153 5.45	0.199 11.91
Deti	0.0604 2.03	0.069 1.59	-0.0102 0.29	0.0461 0.93	-0.0308 1.41
Vzdelanie	-0.0774 2.37	-0.1173 2.02	0.0506 1.39	-0.0555 0.84	-0.1241 4.88
Vzdelanie²	0.0054 1.94	0.0094 2.08	-0.0037 1.25	0.0037 0.71	0.0101 4.82
Relatívny dôchodok	-0.0465 4.20	-0.0528 3.48	-0.0448 6.83	0.0036 0.44	-0.0377 10.01
Žijúci v manž.	-0.2588 9.39	-0.3529 8.40	-0.1602 4.77	-0.3667 7.79	-0.1704 8.28
Nezam.	0.1379 4.48	0.042 0.69	0.0571 1.59	0.2152 2.62	0.1735 6.76
Veľkosť bydl.	-0.0035 0.68	-0.014 1.88	-0.015 2.65	0.022 2.40	-0.1538 4.92
Priatel'ia	0.039 3.57	0.0417 2.49	0.0413 3.44	0.0621 2.62	0.0387 4.57
Rodina	0.0513 4.63	0.0213 1.36	0.0147 1.33	0.0504 2.55	0.0246 2.91
Práca	0.0057 0.90	0.0092 1.09	0.0107 1.76	0.0097 0.78	0.0102 2.28
Cirkev	0.0336 4.26	0.05 4.61	0.0308 3.68	0.0665 4.38	0.0524 9.25
Klub	0.0126 1.67	-0.0039 0.37	0.005 0.66	0.0487 3.41	0.0264 4.75
Spok. s výv. kr.	-0.1289 5.05	-0.1264 3.47	-0.094 3.36	0.0075 0.16	-0.1132 6.21
Ludské práva	0.0881 3.61	0.0976 2.89	0.0975 3.66	0.1054 2.26	0.1146 6.37
Dôvera vo vládu	0.0337 1.29	0.0465 1.36	0.0773 2.75	0.0353 0.79	0.0248 1.29
Dôvera v pol. strany	0.0819 3.22	0.0682 1.97	0.089 3.16	0.0785 1.72	0.0113 0.62
Dôvera v tlač	0.0471 1.96	0.0194 0.60	0.0568 2.14	0.0744 1.76	0.1152 6.68
Úspory	0.080 6.35	0.0531 3.08	0.0683 5.09	0.1139 5.50	0.094 10.25
Log GDPPC					-0.2423 12.99
Veľkosť bydl. X GDPPC					0.0152 4.26
Zohl. krajiny pôvodu	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
Počet pozor.	11133	6442	9961	3969	19760
Log Liklh.	11067	5433	9509	3149	19199

Liklh.	2746	1518	2366	706.2	3755
Ratio					

Rovnice sú odhadnuté s využitím usporiadaného probitu, čísla
zvýraznené tučným písmom vyjadrujú t štatistiku.